

A Pécsi püspökség alapítólevelének szórványai: *Ozora, Győr**

A 11. századi írott források újraértékelésének szükségességéről a debreceni névtani műhely tagjai több fórumon is szóltak, legutóbb HOFFMANN ISTVÁN és TÓTH VALÉRIA mutatta be ezeknek az okleveleknek, illetve szórványaiknak a nyelvi-etnikai forrásértékével, történettudományi hasznosíthatóságával kapcsolatos legújabb elméleti-módszertani alapvetéseket a Századok hasábjain (2016).

Jelenleg tíz olyan oklevelet ismerünk, amelyet Szent István idejére datálnak, ezek közül azonban mindössze négy bizonyult hitelesnek. Ezek egyike a Pécsi püspökség alapítólevele (PPA.), melynek eredetije 1009-ben keletkezett, de többszörös átiratként maradt fenn: II. András hamis oklevelébe foglalva, a pécsváradi konvent 1350. évi oklevelébe beillesztve, amely viszont csak a somogyvári konvent 1404. évi átiratában maradt ránk. „A tüzetes vizsgálat ugyan ennek ellenére is egészen véve valódinak mutatja az oklevelet”, de csak tartalmilag, a szöveg ugyanis minden bizonnyal legalább néhány kihagyást elszenvedett (SZENTPÉTERY 1938: 144–145). Az alapítólevél szórványokat is tartalmazó része az újonnan alapított püspökség határait írja le.

A 11. századi szórványokra irányuló figyelemnek köszönhetően az oklevél helynevei közül többről is megjelentek a közelmúltban eredeztetési kísérletek: SCHWING JÓZSEF Pécs neveit kutatva vizsgálta a város latin megnevezését is (2009), HOFFMANN ISTVÁN két falu nevét, a *Tápé* (2010a) és a *Zemony* (2011) helyneveket tanulmányozta, SZENTGYÖRGYI RUDOLF pedig a Tihanyi alapítólevél *lupa* adata kapcsán tér ki a Pécsi püspökség alapítólevelének *Lupa* szórványára is (2012). Magam szintén hozzászóltam a *Lupa* problematikájához, valamint a *Kapos* víznév származtatásához (PÓCZOS 2015). A *Száva* etimonját a nemzetközi szakirodalomban folyamatos érdeklődés övezi, a 2000-es években is jelentek meg e névvel kapcsolatos írások (pl. ANREITER 2001, UDOLPH 2007, BICHLMEIER 2016). A következőkben az oklevél két olyan szórványának, *Ozora* és *Győr* nevének származtatási lehetőségeit vázolom, amelyről az újraértékelések során még nem esett szó.

---

* A tanulmány az MTA–DE Magyar Nyelv- és Névtörténeti Kutatócsoport programja keretében készült.

Ozora

Az *Ozora* adat az oklevélben a második határszakasz leírásában, az alábbi szövegkörnyezetben szerepel: „secundum *Ozora*, donec preveniatur ad aliam aquam, que Lupa nuncupatur” (DHA. 1: 58), magyar fordításban: „a másodikat az *Ozora* [víztől] addig, míg el nem ér egy másik, Lupa nevű vizet” (PITI 1999: 93).

A név denotátumának meghatározásában két különböző álláspontot találunk a szakirodalomban: KISS LAJOS a FNEsz.-ben *Ozora* helység nevének első előfordulásaként említi a PPA. adatát, és SZENTGYÖRGYI is a Sió menti településsel azonosítja a szórványt (2012: 23). GYÖRFFY ugyanakkor magával a Sióval tekinti azonosnak (1977: 183), és így értelmezi az oklevél legfrissebb fordításában PITI is (i. h.). Víznévnek tekinti KRISTÓ (2000: 14), HOFFMANN (2010a: 78) és KOSZTA LÁSZLÓ is (2009: 38).

A szórvány kétféle interpretációs lehetősége abból adódik, hogy az oklevél nem jelöli a denotátum fajtáját, így arra csak következtetni tudunk. Feltűnő, hogy az adat előtt az oklevél településeket nevez meg határpontokként, az *Ozora* után viszont csak víznevek következnek. (Ez persze bizonyára a határjárás földrajzi adottságaiból következik.)

Másrészt viszont az is megfigyelhető, hogy az alapítólevélben a nevek többségükben latin fajtajelölő köznévvvel állnak. A településneveket a *vicus* (*Tha-peon*), *viculus* (*Zemogny*), illetve a keltezésben a Győr neve előtt álló *civitate* jelöli, míg a vízneveket az *aqua*, illetve a *fluvius* jelzi (pl. *aquam que Lupa nuncupatur*; *Almas aquam, super Zauum fluvium*), nincs viszont latin földrajzi köznévv a *Kapos* és a *Duna* neve mellett sem. Az *Ozora* szórvány jelentésének megadását nyilván az nehezíti, hogy az oklevélben a név mellett ilyen elem nem szerepel. Ezt a hiányt GYÖRFFY jelzi is a kritikai kiadáshoz fűzött lábjegyzetében, az *aqua* szó hiányára utal, de bővebben nem magyarázza a kiegészítést, az ennek alapján készített fordításban pedig PITI is közbeékeli a [víztől] szót. A víznévként való értelmezés alapja vélhetően a szövegkörnyezet: az *Ozora* után következő határt, a *Lupá-t ad aliam aquam*, azaz a 'másik víz' szerkezettel veteti be az oklevél, ebből pedig az következhet, hogy az „egyik víz” az *Ozora*.

Ha GYÖRFFY álláspontját elfogadjuk, a szórvány minden bizonnyal az *Ozora* település melletti vízre vonatkozik, mai nevén ez a *Sió* csatorna, melybe ma *Osorától* mindössze néhány kilométerre torkollik az oklevél egy másik adata által jelölt *Kapos* folyó. A 19. század derekának vízszabályozásai előtt azonban ezek a folyóvizek (a Sárvízzel együtt) a Balaton és a Duna ártereit, mocsarait kötötték össze, a Balaton vizét levezető egykori természetes vízfolyás pedig a Balaton változó vízállásának megfelelően időszakos jellegű lehetett, erre már a Tihanyi alapítólevél szövege is utal: „Riuulus namque qui dicitur fuk fluens de prefato lacu • hab& super se locum in quo transitus est populorum aliquando per

pontem • sepe etiam per uadum” (SZENTGYÖRGYI 2014: 59). Azaz: „A fent említett tóból kifolyó *fuk* nevű kis patakon pedig van egy hely, ahol az emberek át tudnak kelni, olykor csak a hídon, de gyakran a gázlón keresztül is” (i. m. 67–68, lásd még 2011: 259–260). A vízfolyás egykori *Fok* nevére tehát 1055-től van adatunk, a *Sió* név pedig a 17. századtól adatolható, de a szabályozás előtti időkben az elmocsarasodásra utáló *Sár* nevet is használják a források (vö. HOFFMANN 2010b: 59).

E nevek viszonyát, illetve eredetüket HOFFMANN a TA. szórványát vizsgálva kielégítően tisztázza, így csupán az *Ozora* nevet illetően szükséges néhány megjegyzést hozzáfűzni az általa tett megállapításokhoz. HOFFMANN régi térképes adatok alapján arra következtet, hogy a *Sió* név a 18. századig a folyóvíznek a Kaposig tartó szakaszát jelölte (a szabályozások előtt a Sió lényegében a Kapos mellékvizének volt tekinthető), a *Fok* víznév viszont még ennél is rövidebb, csupán néhány kilométeres szakaszra vonatkozhatott. Ezt részben az indokolja, hogy a névre csupán a Balaton közvetlen szomszédságából vannak adatok, másrészről pedig erre utalnak a víznek a régi forrásokból kikövetkeztethető vízrajzi tulajdonságai: a fentebb már említett időszakos jelleg, illetve az elmocsarasodás, aminek következtében egyes 16–17. századi térképek fel sem tüntetik a folyómedret (i. m. 58–59).

A vízrajzi körülmények és folyamatok, illetve a *Sió* és *Fok* nevek egymáshoz való viszonyának feltárásában újabb lépést tett FARAGÓ SÁNDOR térképész (2015), aki terepmunka, valamint légi és műholdas felvételek alapján fedezte fel az egykori Fok folyó maradványait, a morotvákat, melyek alapján megrajzolta a folyó régi medrét, vázolta pusztulásának okait és történetét is. Eszerint a Balatonhoz a Fok a honfoglalás előtt még széles tölcserforkolattal csatlakozhatott, majd hatalmas, mintegy 4,5 km hosszú homokpad, ún. turzágát fokozatos lerakódása indult el. Ez vezetett egyrészt a lagúnák létrejöttéhez, majd az erőteljes elmocsarasodáshoz, másrészt pedig a torkolat deltatorkolattá alakulásához. FARAGÓ véleménye szerint a Fok folyó többágú torkolatának egyik ága, a legnyugatibb lefolyás lehetett a Sió. FARAGÓ megállapításai a neveket illetően nagyban egybevágóak ZELLIGER és HOFFMANN — FARAGÓ által bizonyára nem ismert — feltevéseivel: azzal, hogy a *Sió* eredetileg mikronév lehetett csupán, és a meder szabályozása, valamint zsilippel való ellátása után vált csak a folyó hosszabb, illetve teljes szakaszának a nevévé (HOFFMANN i. h., ZELLIGER 2008: 245).

Úgy gondolom, hogy a fentiekből adódóan az *Ozora* szórvány jelentését is ilyesformán lehet elképzelni: mivel a levezető víz számos ágból, illetve hol az alacsonyabb vízállás, hol a mocsarasodás miatt eltűnő szakaszokból állt, tehát nem alkotott olyan egységes, pontosan meghatározható medrű folyóvizet, mint amelyet a mai Sió-csatorna, feltételezhetjük, hogy a teljes vízrendszernek egységes neve sem volt, az ágak, szakaszok külön-külön kaphattak elnevezést. Egy

ilyen folyóág vagy szakasz neve lehetett talán az *Ozora* is. Ez a jelenség nem ritka, és nem is csak a régiségre volt jellemző: a Kapos egyik mellékvizét, a közeli *Koppány* patakot a TA.-ban említik először *Füzege* néven (1055: *Fizeg ~ Fyzeg*, DHA 1: 150), s ez a név a későbbi századokban is adatolható. Az utóbb hivatalossá váló *Koppány* mellett több más változata is kialakult a víznévnek, elnevezései szinte településenként változnak: pl. *Nagy-árok*, *Sērėkai-árok*, *Borsi-patak*, *Nagy-kanális*, *Kis-kanális*, *Öregárok*, *Németi-árok* (SMFN. 241, 245, 248, 254, 256, 258; TMFN. 104, 111, 117, 122, 127, 131). E névváltozatok alapján, és mert a régiségből sincs megfelelő bizonyíték, HOFFMANN ISTVÁN szerint „nem állíthatjuk, hogy a *Füzege* név ugyanúgy egész hosszúságában jelölte volna a kérdéses vízfolyást” (2010c: 212). A folyóvizek többnevűségének, szakaszneveinek kérdését GYÖRFFY ERZSÉBET elméleti szempontból is vizsgálta, többek között a mai *Koppány* patak neveinek példáján keresztül (2011: 32–47).

Itt jegyzem meg, hogy az eddigiekben a szórványt az egyszerűség kedvéért víznévként említettem, de nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a forrásokban (tudomásom szerint legalábbis) később ilyen víznév nem fordul elő, és ma sem ismerünk ilyet, így elképzelhető, hogy egy egyszerű ’*Ozora vize*’ jelentésű alakulatról van szó, amelyen az oklevélkészítő az *Ozora* település melletti folyóvizet értette.¹ További adatok hiányában is lehetett az *Ozora* ugyanakkor valós víznév is, s nem is ez lenne az oklevél egyetlen ilyen adata: a *Lupa* szórvány szintén nem fordul elő a későbbiekben (a TA. *Lupa* vízneve minden valószínűség szerint más denotátumra vonatkozik). A szórvány tényleges víznévi használata, illetve kapcsolata a településnévvel a név megfejtése szempontjából sem érdektelen kérdés: kronológiailag ez a víznévként értelmezhető adat az elsődleges, biztosan településnévi használatban csak 1315-ben jelenik meg először (1315, 1325, 1327: *Azara*, 1390, 1398, 1399: *Ozora*, Cs. 3: 410).

A Tihanyi alapítólevél *culun* adata kapcsán hasonló problémát tárgyal HOFFMANN ISTVÁN. A szórvány a TA.-ban ugyan egyértelműen vízre (*aqua*), halastóra utal, a Tihanyi összeírásban viszont azonos néven birtok is adatolható a tó környezetében (1211: *predium Colon*, vö. KOVÁCS É. 2015: 106–107), és éppúgy, mint az *Ozora* nevek esetében, kérdéses a kettő viszonya. Ha az adatok kronológiai sorrendjét tekintjük, elsődlegesnek látszik ebben az esetben is a víz-

¹ A legkorábbi oklevelekben is előfordul, hogy a vizeket nem saját nevükön, hanem a mellettük fekvő település vizeként említik: ilyen például a TA. *lacus turku* adata, melyet HOFFMANN ISTVÁN ’*turku* (település) tava’-ként értelmez (2010b: 70), és ilyen a TÖ. (1211) „*ad stagnum Somardy et per mediam piscinam Somardy*” adata is, mely szintén nem *Szamárdi* nevű tóra, hanem *Szamárd* (település) tavára utalhat (i. h., KOVÁCS É. 2015: 182). Mind HOFFMANN ISTVÁN, mind KOVÁCS ÉVA azzal magyarázza ezt a megfejtést, hogy ilyen formájú nevek a későbbiekben csak településnévként jelentkeznek, víznévi előfordulásuk nem adatolható, emellett a nevek etimológiája is erősíti szerkezetük ilyen irányú értelmezését.

név, a névtipológiai érvek azonban inkább a birtok nevének elsődlegessége mellett szólnak: a *Kolon* ugyanis végső fokon személynévből keletkezett, ez az alakulásmód pedig inkább a település- (és birtok)nevekre volt jellemző. Ugyanakkor nem zárható ki a víznevek közvetlen személynévi eredete sem, HOFFMANN véleménye szerint ez lehet a helyzet a *Kolon* nevek esetében is: az adatok megjelenési sorrendje mellett a TA. szövege is ezt támogatja, az oklevél ugyanis név nélkül, de a határok pontos felsorolásával írja le a birtokot, ez pedig HOFFMANN szerint azt bizonyítja, hogy a TA. létrejöttének idején a birtoknak nem lehetett *Kolon* a neve (2010b: 174).

A *Kolon* tó és *Kolon* birtok nevének példája jelzi, hogy a víznév és a település- (vagy birtok)név viszonya nem írható le egyértelmű, egyirányú változás eredményeként: bár a névrendszertan a tapasztalatok alapján a víznév > településnév² folyamatot tartja tipikusnak, nem példa nélküli az ezzel ellentétes irányú fejlődés sem (vö. GYÖRFFY 2011: 155–156).

Az *Ozora* név a FNESz. szerint személynévre vezethető vissza, bár — mint láttuk — KISS LAJOS a Pécsi püspökség alapítólevelének *Ozora* adatát is településnévként értelmezi, így kézenfekvőnek tűnik az *Ozor*-féle személynévvel való összekapcsolás. KISS LAJOS nemcsak szláv személynévet, hanem szláv képzést is sejt a név kialakulása mögött: úgy véli, hogy egy régi szláv *Ozor* személynév szláv *-ja* képzős formájának az átvételével került a helynév a magyar nyelvbe.

FEHÉRTÓI KATALIN Árpád-kori személynévtára több *Ozor*, *Ozur* alakú személynévet közöl (ÁSz. 609), melyek közül a legkorábbi a Bakonybéli összeírás (1086) első, hiteles részéből való *Ozur* személynév. A személynévnek a Váradai regestrumból ismerünk magyar képzett formáját is: 1221/1550: *Ozorc* (i. h.). A régiségben ugyan *Ozora* személynév nem adatolható, de az *-a/-e* személynév-képzőről tudjuk, hogy a korai ómagyar korban kifejezetten produktív képző volt, és gyakran kapcsolódott idegen eredetű nevek rövidült változatához, pl. *Bene*, *File*, *Sebe*; ritkábban azonban teljes névhez is járulhat, pl. 1202–1203 k.: *Filupa*, 1248: *Symona* (SZEGFÜ 1991: 250–251). Az *Ozor* személynév eredetét pontosan nem ismerjük, de talán összefüggésbe hozható az *Azarias* személynévvél, melynek adatai között FEHÉRTÓI az 1294/1393: *Ozorias* személynévi szórványt is szerepelteti (ÁSz. 78). Véleményem szerint ezek alapján a szláv sze-

---

² Ilyen változásra a *Kolon*-nál is „közelebbi” példa épp az *Ozora* által is jelölt vízfolyás másik korai neve és az abból létrejött településnév, a fentebb már említett *Fok*. Ennek víznévi használata már a TA.-ban megjelenik, településnévként a 11. században viszont csupán az e századra hamisított oklevélből ismerjük (+1092/1274//1399: villa *Fok*, DHA. 1: 283, HOFFMANN 2010b: 57); eredeti forrásból csak a 14. század végéről van rá adat (1389–90: *Fok*, FNESz., HOFFMANN i. h.). A víznév elsődlegességét a kronológiai viszonyok mellett jelentéstan okok is magyarázzák: a név alapja vízrajzi közszó.

mélynévi származtatás mellett legalább olyan valószínűséggel feltételezhetjük a magyar névadást is, amelynek alapja az *Ozora személynév lehetett.³ A formáns nélküli személynévi eredet névtipológiaiilag így inkább a településnév elsődlegességét támogatná, de — mint a *Kolon* példáján is láttuk — nem zárható ki teljességgel az sem, hogy a víz neve jött létre elsődlegesen személynévből, és az szolgált a településnév alapjául.

A magyar nyelvterületen az *Ozor*-, *Azar*-féle településnevek többféle is jelen vannak, illetve voltak a régiségben: Baranyában *Azorjás* (1251: villa *Azarias*, 1346: *Ozorias*, KMHsz. 1.), Zemplénben *Azar* formában (1332–7/Pp.Reg.: *Azar* ~ *Ozor*, Cs. 1: 341), később ennek *Nagyazar* és *Kisazar* változata is kialakult (1355: *Nagh Azar*, *Kys Azar*, Cs. 1: 341); Valkó vármegyében pedig *Ozoriás* településnévre van adat (1313: *Azarias*, 1477–78: *Ozorias*, Cs. 2: 339). Trencsénben *Ozor* nevű település volt, ennek szintén kialakultak megkülönböztető előtaggal ellátott változatai (1234: terra *Ozor*, 1492: *Felsew Ozor*, Cs. 4: 166). E névformák vélhetően ugyancsak a fenti személynévek valamelyikéhez köthetők.

Az eddig valószínűsített, de mégis meglehetősen bizonytalan személynévi származtatás mellett érdemes megvizsgálni az *Ozora* helynév közszói eredetének lehetőségét is. Szemantikai alapon ugyanis összefüggésbe hozható az általában tavat jelentő ószláv *ezer-, *ezor- tóvel is, melynek az oroszban, csehben, szlovákban 'mocsár' jelentése is kialakult (or. N. *ozero*, cseh *jezero*, szlk. *jazero*), a lengyelben pedig 'eltűnt tó', illetve 'ennek helyén visszamaradt vizegyes terület, mocsár' jelentésben is ismeretes (le. *jaziero*) (UDOLPH 1979: 97). A név által jelölt víz fentebb ismertetett jellegét (ti. mocsaras, időszakos voltát) ez a vízrajzi közszó ilyen jelentésben pontosan lefedi. Szláv nyelvterületről nem nehéz az *Ozorá*-hoz hasonló névformákat sem találni: az egyes számú, *o* végű formája *j*-s változatban (*Jezero*) lényegében a teljes szláv nyelvterületen kimutatható, de a *j* nélküli *Ozero* variánsra is vannak példák orosz, ukrán, lengyel és bolgár nyelvterületről, ennek többes számú alakja, az *Ozera* pedig cseh, lengyel, orosz és ukrán területen adathozható (i. m. 98).⁴ A szó eleji *j* a névformákban úgynevezett protézis, ószláv fejlemény, intervokalikus helyzetben, hiátustöltőként jelent meg eredetileg, majd rögzült a szavak elején. Nem állandósult azonban minden szóban és minden nyelvjárásterületen, leginkább a nyugati és déli szláv nyelvekben figyelhető meg ez a változás, a keleti szlávban kevésbé (a keleti

³ Az *Ozor* személynévből összetétellel létrejött helynévről is maradt fenn adat a korai ómagyar korból: 1245, 1255: *Ozorsuka* (PAIS 1914: 256). Megjegyzendő azonban, hogy ennek a későbbi adatai mind az *udvar* előtagra s ily módon *Udvarsoka* névformára mutatnak. Ez a körülmény az itt említett adatok téves voltára is utalhat.

⁴ A fenti semleges nemű példák mellett szintén vannak adatok a teljes szláv nyelvterületről a más-salhangzóra végződő hímnemű változatból létrejött nevekre (például *Ozer*, *Jezor*, *Jazor* alakban), illetve ennek többes számú, *-i* végű variánsából létrejött nevekre (*Jezori*, *Ozeri*) (i. m. 100). Az alapszóból számos képzett változatban hoztak létre további névformákat is (i. m. 101–107).

szlávban ezzel ellentétes tendenciaként hatott a *je-* > *o-* szó eleji változás is), viszont egyik nyelvterületen sem kivétel nélküli a jelenség (vö. H. TÓTH 1996: 98–100, TAFEL 2009: 111). Az ósszláv köznévi ennek a tendenciának megfelelően szilárdult meg az egyes szláv nyelvekben (cseh *jezero*, szlk. *jazero*, le. *Je-zioro*, szerb, hv., szln. *jezero*, or., ukr. *ozepe*; ŠMILAUER 1970: 86), de mint a fenti példák is mutatják, a nyugati szlávban helynévi formában kimutatható a protézis nélküli változat is.

Úgy gondolom, hogy az *Ozero*, *Ozera* formákból hangtörténetileg sem nehéz levezetni a magyar *Ozora* változatot, a hangrendi kiegyenlítődés a jövevénynevek esetében egyáltalán nem ritka folyamat. Nem mellékes továbbá az sem, hogy ezekből a kiinduló formákból a magyar településnév (víznév) háromszótagos, magánhangzóra végződő szerkezete további formánsok feltételezése nélkül is magyarázható.

Gyengíti viszont ezt a származtatási lehetőséget az, hogy a régiségből a Kárpát-medence területéről nem adatolható olyan mikronév, amely ebből a földrajzi köznévből lenne eredeztethető, egyetlen példaként az Abaúj megyei *Izra* tó neve említhető (1270/1272: stagnum *Isra*, KMHsz. 1., TÓTH V. 2001: 76). A jelenkori névanyagot közlő névtárak tartalmazzak *jezero* közszóból alakult mikroneveket, rendszerint azonban olyan területről, amely az adatok felvételeinek idején is szerbek, illetve horvátok által lakott vidék volt, ilyen például a Vas megyei *Jezer*, *Jezero*, *Ezeresi* (VMFN. 65, 66, 161, 467), a Baranya megyei *Jezer*a, *Jezer*, *Jezer*o, *Jezer*o (BMFN. 396, 793, 794, 1012), illetve a Bácskában földrajzi köznévként gyűjtött *jezero* (FKnT. 190). Egyedül Veszprém megye Pápai járásából közöltek a gyűjtők olyan névadatot, amely nem szlávok lakta területről való, és esetleg kapcsolatba hozható a vizsgált közsóval, ez pedig egy Lovászpata közelében lévő, mélyen fekvő mocsaras rét, szántó *Izar* neve. A névvel kapcsolatban a 19. századi gyűjtők azt is feljegyezték, hogy „hajdanában tó volt ennek helyin, most azonban rétnak használtatik” (VeMFN. 2: 53, 54).

A név névadóiról mindezeket figyelembe véve aligha mondhatunk biztosat: szláv személynévből és szláv vízrajzi köznévből szláv névadással, illetve magyar személynévből magyar névadással egyaránt létrejöhetett. A személynévi származtatás esetén talán inkább a településnév, a közszó magyarázat esetén inkább a víznév tűnik elsődlegesnek, de éppúgy, mint a névadók esetében, ebben a kérdésben is nehéz kimondani a végső szót. Amennyiben a helynév (víznév) a szláv **ozer(o)* közszóból keletkezett, az oklevélben is adatolható névforma hangrendi kiegyenlítődéssel jött létre, ami egyértelműen magyar névhasználatra utal. Viszont akár szláv, akár magyar személynév képzős formájából keletkezett a helynév, nem állapíthatunk meg olyan alaki jegyeket, amelyek a névhasználatot közvetlen módon jeleznék.

Jaurjana

Az alapítólevél keltezésében szereplő (in civitate) *Jaurjana* adat Győr nevének⁵ latinositott változata, azonban a korai iratokban rendszeresen (bár a latin formáknál lényegesen ritkábban) megjelennek a vulgáris nyelvi változatok, a magyar *Győr* és a német *Raba* (*Raab*) is, mellettük pedig a másik latin változat, a *Geurinum* és a melléknévi *Geuriensis* is ([1030–43]: *Raua*, [1064]: *Geur*, 1212: *Geur*, 1176: *Geurinum*, 1111: *Geuriensis*, 1208/359: *Geuriensem*; Gy. 2: 589–595).

A Pécsi püspökség alapítólevelének öt helyneve is latin alakban szerepel: *Pécs* (a püspökség neveként), a *Duna*, a *Száva* és *Győr* (keltezésben), továbbá Magyarország neve két előfordulással. A legkorábbi okleveleink szórványainak újrafeldolgozása irányította rá a figyelmet a latin vagy latinositott formában fennmaradt névkincsre, amelynek elemei a magyar nyelvemlékek szempontjából sajátos, periférikus állományt alkotnak. Az ezredfordulóig ezek a nevek sem önmagukban, sem rendszerüket tekintve nem kaptak kellő figyelmet a magyar név- és nyelvtörténeti kutatásokban, újabban azonban BENKŐ LORÁND (1996, 1998, 2003) nyomán HOFFMANN ISTVÁN (2004), SZENTGYÖRGYI RUDOLF (2010) és SZÓKE MELINDA (2008, 2013, 2015: 125–148) több írást is szentelt a latin és latinos formájú helynévi szórványok elméleti kérdéseinek. A következőkben ennek a problematikának csupán egy területét, a latin(os) névformák előfordulásának arányát érintem röviden.

GYÖRFFY GYÖRGY a lejegyzőnek a vulgáris nyelvű szórványok megjelenésében betöltött szerepét jellemezve jegyzi meg, hogy latinra való fordítás „ritkaságszámba megy, messze a vulgáris nyelven lejegyzett helynevek 1%-a alatt marad” (1970: 200). HOFFMANN ISTVÁN a FNEsz. névanyagán végzett vizsgálatot, és azt tapasztalta, hogy a történelmi Magyarország helyneveinek első előfordulásai között mintegy 1,3–1,4% a latinul megjelenő nevek aránya (2004: 15–16).

A GYÖRFFY és HOFFMANN által megállapított aránynál a Pécsi püspökség alapítólevelében latin formában megjelenő nevek részesedése az összes említésből lényegesen magasabb: a 11 helynévi adat bő harmada, négy név tekinthető latinnak (Magyarország nevének két előfordulását nem is számítva). Természetesen ilyen kicsi korpuszon nem érdemes arányszámokat vizsgálni, a nagy eltérés mégis feltűnő. Ez leginkább nyelven kívüli okokkal magyarázható: a püspökség határleírásában a határokat részben jelentősebb, szélesebb körben ismert

---

⁵ A helynév előtt a ’város’ jelentésű latin *civitate* áll (DHA. 1: 59), PITI fordítása szerint a név Győr várára utal (1999: 94). A középkori várak megnevezései előtt álló latin fajtajelölő szavak kronológiai szempontú áttekintése során KOVÁCS HELGA is azt tapasztalta, hogy a várakat a 12. század közepéig következetesen a *civitas* szóval jelölik, a később általánosan használt *castrum* ebben a korszakban csak hamisított oklevelekben fordul elő (2015: 110–111).

objektumok felsorolásával adták meg, melyeknek latin neve is volt; az oklevelek latin szövegébe pedig a korai gyakorlatnak megfelelően ezeket, nem pedig (a szóbeliségben minden bizonnyal általános használatú) vulgáris változatokat építették be.

A legkorábbi névfejtési kísérletek a *Győr* név mögött avar,⁶ illetve törökségi gyökereket kerestek. TAGÁNYI például *Szolgagyőr* nevének magyarázatakor a *Győr* helynevet a *gyűrű* szóval hozza összefüggésbe, ugyanakkor jelzi, hogy a *Szolgagyőr* helynév utótagja ezzel nincs etimológiai kapcsolatban (1882: 315). Hasonló névadási indítékot lát PAIS Dezső is *Diósgyőr* utótagja „s vele együtt a többi *Győr* helyneveink” mögött: úgy véli, hogy ezek a törökből kölcsönzött *gyűrű* szóval tartoznak össze, és kerek, „avargyűrű-fajta” várat, erősséget jelölhettek (PAIS 1926: 117).⁷ Ez az elképzelés történészek körében a 20. század második felében is tartotta magát: VÁCZY PÉTER 1963-ban egy várostörténeti konferencián tartott előadásában a későavar és korai magyar kapcsolatokkal magyarázta, hogy a magyarság nem a város frank *Raab* nevét vette át, hanem a — véleménye szerint — török eredetű, végső fokon a *jogur* ’átkelőhely’ szóra visszavezethető *Győr* nevet, melyet az avarok közvetíthettek a magyarba (1963: 1426). MELICH egyébként korábban az avar származtatást határozottan elutasította (1925–1929: 414).

E származtatási kísérletek mellett *Győr* nevének megfejtésében két fő vonulat mentén jöttek létre újabb próbálkozások: a magyarázatok döntő többsége a régiségben is gazdagon adatolt *Győr* személynévvel hozta összefüggésbe a hely nevét, néhányan pedig a magyar *gyűr* földrajzi köznévvvel kapcsolták össze.

Az általánosabban elfogadott magyarázat szerint *Győr* neve személynévi eredetű, a szakirodalomban e tekintetben rendre MIKOS JÓZSEF névfejtésére találunk hivatkozásokat. MIKOS a helynevet egy **Gyeürü ~ Gyeüri* alakra vezeti vissza, mely véleménye szerint személynévből származhatott; hozzáteszi: ilyen nevű nemzetség is szerepel az Árpád-korban (1935: 250). Ezt a magyarázatot fogadja el GYÓNI MÁTYÁS (1943: 41), KISS LAJOS a FNESz.-ben és elemző tanulmányjaiban is pusztá személynévből származtatja a helynevet (1982: 478; 1992: 418). Személynévi eredetűnek tartja a helynevet KRISTÓ GYULA (1988: 263–264) és GYÖRFFY GYÖRGY (1977: 176) is, és szintén személynévi alapszó-

---

⁶ Az avarok által beszélt nyelvről, nyelvekről mindmáig nem alakult ki egységes álláspont: GYÖRFFY GYÖRGY azt valószínűsíti, hogy a későavarok zöme bolgár-török nyelvjárást beszélt (1997); LIGETI LAJOS részben mongol, részben csuvasos török nyelvűnek gondolja az avarokat (1986: 493); míg FUTAKY ISTVÁN mintegy 50 magyar jövevényszó magyarázatára alapozva úgy véli, hogy a magyarokkal kapcsolatba kerülő avarság „a mai mongol és mandzsu-tunguz nyelvek korabeli elődjét (is) beszélő” népcsoport lehetett (2001: 97).

⁷ A *gyűrű* szavunkat a magyar nyelv török jövevényszavait feldolgozó WOT. is a törökből magyarázza, de nem hozza összefüggésbe a *Győr* nevekkkel, a szó első előfordulásaként a *Gyűrűskút* víznevet említi (1232/1281: *Gyrus kut*).

ból vezetik le a *Győr* helyneveket az újabb történeti-etimológiai szótárak (BÉNYEI-PETHŐ 1998, PÓCZOS 2001, RÁCZ A. 2007).

A másik magyarázat a *Győr* helynevet magyar földrajzi köznévből származtatja. Ez az elképzelés már TAGÁNYINál megjelent: a *gyűrű* szóból levezetett *Győr* településnévvel szemben *Szolgagyőr* utótagját a *gyűr* 'ártéri domb, halom' közzszóval hozza összefüggésbe (1882: 315), részletesen azonban csak évtizedekkel később dolgozta ki ezt a magyarázatot SZÓKE BÉLA, aki egyrészt nyelvjárási, másrészt történeti adatokra támaszkodva következtet arra, hogy a *gyűr* földrajzi köznévszólalhatott a *Győr* helynevek alapjául (1953). Ezt a származtatást közli KÁLMÁN BÉLA is a *Nevek világában*, bár jelzi, hogy a név vitatott eredetű, s ez csak egy a lehetséges magyarázatok közül (1989: 139). Szintén ebből a közzsóból magyarázza a *Borsosgyőr* településnév utótagját MIKESY SÁNDOR (VHL. 146).

A különböző eredeztetéseket a helynév (illetve helynevek), a személynév és a földrajzi köznévi alakok egybeesése teszi lehetővé. A közöttük lévő kapcsolatok feltárásához célszerű áttekinteni, hogy mely denotátumok milyen adatai állnak rendelkezésünkre a korai ómagyar kori, illetve a mai magyar nyelvből.

A korai ómagyar korban a Pécsi püspökség alapítólevelének keltezésében is szereplő városon kívül több hely is viselt *Győr* nevet: lényegében a nyelvterület egészén találunk településnévként ilyen alakú, olvasatú helyneveket. Egyikük a Borsod megyei, szintén várral és monostorral is rendelkező *Győr* volt, melyet Anonymus gesztája említ először ([1200 k.]: castrum *Geuru*, Gy. 1: 774), későbbi adatai: 1254, 1313: *Geur*, +?1311: *Jeur*, v. ~ *Jevr*. A névnek ebben a korszakban több szinonimája is létezett: *Diósgyőr* (1304: *Gyous Geur*, 1315/1339: *Gyovs Gewr*), *Nagygyőr* (1248/1326: *Noggeurh*) és *Újvár* (1319: castrum *Wyuar*, az adatokra lásd KMHsz. 1.), melyek közül a későbbiekben a *Diósgyőr* állandósult. Borsod vármegyében emellett egy másik *Győr* nevű településről is maradtak fenn adatok a régiségből (1296: *Ghewr*), ez párhuzamosan a *Kisgyőr* ~ *Kisgyöröd* nevet is viselte (1261/1271, 1325/1347: *Kysgeur*, illetve 1319: *Kysgeurud*, KMHsz. 1.).

Szintén várral rendelkező, Nyitra megyei települést jelölt a *Szolgagyőr* helynév (1217: *Zulgageur*, Gy. 4: 383), melyet az oklevelekben latinus formában használtak, utótagjának a Győr megyei *Győr* latin nevéhez hasonlóan két változata is kialakult (1220>1435: *Zolgagewrienses*, 1270: *ZulgaJauriensis*, Gy. 4: 384–385). A helynév mindössze egy alkalommal adatolható előtag nélküli alakban: 1113/1249/1410: *Gewrienses* (Gy. 4: 383), és már a legkorábbi oklevelekben is előfordul a város mai *Galgóc* neve (1113: *Golgocienses*, Gy. 4: 383). *Szolgagyőr-földe* nevű birtok Veszprém vármegyében is volt (1392: terra *Zulga-gyurghfelde*, 1488: pred. *Zolgagyewr*, Cs. 3: 254, 1593: *Zolgageor*; VHL. 366).

A 13. századtól vannak adataink *Győr* nevű birtokra Szabolcs vármegyéből (1212/1339: v. *Geur*, MEZŐ-NÉMETH 1972: 50; 1336: *Gewr*, Z. I, 485), melyet

a későbbiekben Zemplén, illetve Ung megyéhez tartozóként említenek a források (vö. Cs. 1: 348). A hely neve képzővel bővült (1291: p. *Gyurk* ~ *Giurk*, MEZŐ-NÉMETH i. h.), ma *Győröcske* formában használják (első adata: 1773: *Győröcske*, FNESz.). Ezek mellett Temes megyéből is adatolható *Győr* helység (1322: *Geur*, Cs. 2: 40), CSÁNKI említ további *Győr* nevű települést Bihar vármegyéből 1435-ből, betűhív adat nélkül (Cs. 1: 609), ez azonos lehet az 1552-ben *Gyeor* formában említett településsel (JAKÓ 1940: 252, RÁCZ 2007).

A formáns nélküli *Győr* változatok mellett képzéssel is jöttek létre a fentiekhez hasonló alakú helynevek: *-i* képzős *Győri* településnév adatolható Baranya megyében (1294/1488: *Yewry*, 1315: *Geury*, KMHsz. 1.) és Fejér megyében (1283: villa *Geuri*, Gy. 2: 387).

Kérdéses, hogy vajon ide vonhatók-e a *Györe*, *Györöd* (~ *Györög*), *Györös*, *Györk*, *Györke* alakú helynevek, melyek szintén már a korai ómagyar kortól megjelennek az oklevelekben, például Bars megyében *Györöd* ([1205–35]: *Geurud*, KMHsz. 1.), Bihar vármegyében *Györös* (*[1321]>1381//XV.: *Gyres*, KMHsz. 1.), Tolna vármegyében *Györe* (1332–37: *Gure* ~ *Gywre*, Cs. 3: 427), Temes vármegyében *Györöd* ~ *Györög* (1389: *Gyureg*, 1492: *Gywred*, ez utóbbi nemes nevének részeként, Cs. 2: 40).⁸

A város települések felsorolásakor említett *Szolgagyőr*, *Kis-* és *Nagygyőr* nevek mellett összetétellel jött létre a Veszprém megyei *Borsosgyőr* neve is (1389/1390: *Borsos Geur et alia Borsos Geur*; VHL. 146).

Összetétellel létrejött településnév előtagjaként mindössze néhány esetben találkozunk *Győr* névrésszel, és — ismereteim szerint — csak olyan esetekben, amikor az előtagban az első előfordulásoktól kezdve váltakozik a *Győr* a *Györk*, *György* formákkal, az ezek etimológiáját is közlő szakirodalom pedig ezeket a *György* személynév származékának tartja. A magyar nyelvterület keleti részén ilyen adatokat mutat több *Györtelke* helynevünk: a Szatmár megyei *Györtelke* (1380: *Giurtheleke*, 1393/1399: *Gywrgrtheleke*; SzSzMFN. 4: 54–55, NÉMETH 2008: 106), a Külső-Szolnok megyei *Györtelke* (később *Hadagyörtelke*, 1378: *Gertheleke*, *Gyurgteleke*, *Gyurgteleky*, EH. 1: 464), valamint a Kraszna megyei *Györtelke* (később *Somlyógyörtelke*, 1257/1390/1454: t. *Gywry Theleke*, 1257/1390/1494: *Gywrkthelekhe*, 1259/1390/1466: *Ghywrktheleke*, Gy. 3: 512, EH. 1: 465), az utóbbi kettő adatsora egészen a 19. század közepéig mutatja az előtagbéli váltakozást. Ugyanezt a folyamatot tapasztaljuk a Zala megyei *Győrfa*

---

⁸ A FNESz. ezeket pusztán személynévből létrejött helynevekként tárgyalja, és a *Györös* kivételével valamennyi személynévi alapját a magyar *György* személynévből származtatja (FNESz. *Balatongyörök*, *Feketegyörös*, *Felsőgyöröd*, *Galgagyörk*, *Györe*, *Györke*, *Győröcske*). A Bars vármegyei nevet TÓTH VALÉRIA (2001) a FNESz. magyarázatát elfogadva személynévi eredetűnek tartja, de nem zárja ki a földrajzi köznévi származtatást sem. RÁCZ ANITA (2007) a Bihar megyei *Györös* településnévet a régi *gyűrű* 'juhar vagy somcserje' növénynévből vezeti le, de elképzelhetőnek tartja a személynévi eredetet is.

településnév változásában is: első adatai *Györgyfalva* formára utalnak (1434: *Gewrgfalua*; ZML. 9: *Győrfa* 1, 1452: *Gergfalua*, Cs. 3: 57, 1548: *Gyerfalva*, ZML. 9: *Győrfa* 2, 1651: *Geörfa*, ZML. 9: *Győrfa* 10), illetve a Vas megyei *Győrvár* (*Györgyvár*) adatsorában is (1255: *Geruar*, t., 1266/1270/1391: *Gerguar*, t., 1270/1391: *Gurguar*, t., 1329: *Gurwar*, 1332: *Gurguar*, p.; KISS-ZÁGORHIDI CZIGÁNY 2006: 142).⁹

A *Győr* nevek egyik lehetséges magyarázata szerint a helynév alapja személynév. *Geur* és *Jeur* formájú nevek gazdagon adatolhatók az Árpád-korban: FEHÉRTÓI KATALIN a zselicszentjakabi alapítólevél legkorábbi személynévemlítése (+1061/1257: Ego Ottho [filius *Gewr* de genere *Gewr*] Simigiensis [comitatus] comes) mellett 26 adatot közöl a 13. századból ehhez a címszóhoz (pl. 1213: *Jewr*, 1221: *Geur* filio Geren, 1256: *Gewr*, 1260: Torde filio *Geur*), igaz, ezek közül egyes adatok inkább helynévnek látszanak (pl. a fentebb már idézett Fejér vármegyei 1283: villa *Geuri*). A FEHÉRTÓI által közölt névadatok fele nemzetségnévként, latin *de genere*, illetve *de generationis* kifejezéssel ellátva szerepel a szócikkben (pl. [1256]: Petrus de Chechen comes [...] de genere *Geur*; 1296: Magister Corraldus filius Comitiss Stephani de genere *Jewry*, ÁSz. 335). Ezzel a *Győr* nemzetségnév TÓTH VALÉRIA vizsgálatai alapján „átlagos” előfordulási gyakoriságúnak bizonyul a 13–14. századból ismert nemzetségnévek sorában (2014: 481–482).

A másik származtatási lehetőség alapja a *gyűr* (*győr*) földrajzi köznévi. A régiségből közzsóként nehezen mutatható ki, mikronévként vagy annak részeként azonban adatolható. Az OkISz. ’domb, homokdomb’ jelentést tulajdonít a *gyiur* főnévnek, és 1198-ból (*Guyre*), 1300-ból (loco [...] *Huruatdyru*), illetve 1309-ből (montis *Peturgyure*) hoz rá példákat. Az újabb etimológiai szakirodalom az első, személynévi adatot nem vonja ide, és nem gondolja idetartozónak *Győr* város nevét sem; magát a közzót pedig az ismeretlen eredetűek közé sorolja (TESz., EWUng.). RESZEGI KATALIN hegységeket tárgyaló monográfiájában a *gyűr*-t hegyrajzi köznévként tartja számon, bár hangsúlyozza, hogy az periférikus használatú volt. A közzó egykori aktív névalkotó szerepét azzal bizonyítja, hogy noha kis számban, de „helynevek elő- és utótagjában, valamint magában is előfordul a régi írásos emlékekben”, vö. 1320: *Kuzdiur* (Bodrog vm.), +1326/1400 k.: montem *Nogh Gyur* (Abaúj vm.), 1346: montem *Gewrseg*, 1339: iuxta monticulum *Gyur* (Veszprém vm.) (RESZEGI 2011: 94). Az idézett adatok mellett Hont vármegyéből maradt még fenn a *gyűr* közzóval létrejött helynév: *Orzsány-gyűr* ([1252]/1252: *Harsiandiur*, loc., HA. 3: 39).

⁹ KISS GÁBOR és ZÁGORHIDI CZIGÁNY BALÁZS az adatok kronológiai rendjéből, illetve a közeli, de ezzel nem azonos *Győr* föld nevéből (egyetlen adata: 1258: *Geur*, t.; i. h.) arra következtet, hogy a név *Győrvár* változata az elsődleges (i. m. 143); az első előfordulások közötti csekély időbeli különbség miatt azonban ez nem látszik egyértelműnek.

A korai ómagyar kori mikronévi adatok azt mutatják, hogy a *gyűr* ~ *győr* földrajzi köznév a régiségben a nyelvterület nyugati és északi területén lehetett elterjedt, és ezt jelzik a mai nyelvjárási adatok is: 'mocsaras, vizenyős területen szilárd talajú, kiemelkedő domb, bucka' jelentésben van jelen a felvidéki Gúta, Érsekújvár, Naszvad, illetve a Tolna megyei Ócsány nyelvjárásában, míg Veszprém megyében 'domboldal' jelentésben gyűjtötték össze több helyen is (FKnT. 168; vö. még RESZEGI 2011: 94, TÓTH V. 2001: 108). SZŐKE BÉLA szintén Érsekújvár, illetve Győr környékéről gyűjtött jelenkori, valamint 18. századi adatokra hivatkozik, emellett felhívja a figyelmet arra, hogy a Duna–Tisza közéről, illetve a Tiszántúlról csupán egy-egy adatot ismer, míg Szabó T. Attila és Árvay József erdélyi gyűjtéseiben egyáltalán nincsenek ilyen elemet tartalmazó helynevek (SZŐKE B. 1953: 202).

A *gyűr* földrajzi köznév a későbbiekben is névalkotó része lehetett mikrotoponimáknak, ezek 19. századi térképekről, valamint élőnyelvi gyűjtésekből kerültek a névtárainkba. A legtöbb adatot a Veszprém megyei kötetek közlik: *Győr*¹⁰ (VeMFN. 1: 108), *Gyűr* (VeMFN. 1: 116; 2: 38, 53, 54; 3: 149, 150; 4: 315, 324, 382, 456), *Gyűrök* (VeMFN. 2: 38), *Fenyős-gyűr* (VeMFN. 4: 295), *Király-gyűr* ~ *Király-győr* (VeMFN. 4: 309), *Köves-gyűr* (VeMFN. 4: 377), *Közép-gyűr* ~ *Közép-győr* (VeMFN. 4: 425), *Takács-gyűr* (VeMFN. 4: 315), előtagként: *Gyűr-domb* (VeMFN. 4: 315), *Gyűr-dűlő* (VeMFN. 2: 54), *Gyűr-földek* (VeMFN. 2: 38), *Gyűr-hegy* ~ *Gyűr hegye* (VeMFN. 1: 132, 136), *Gyűr-lap* ~ *Gyűr-tető* (VeMFN. 4: 315). Szintén nagyobb számú ide vonható adatot gyűjtöttek Tolna megyében: *Acsád-gyűr*, *Belente-gyűr*, *Füzes-gyűr*, *Kis-gyűr*, *Nagytógyűr*, *Sebes-gyűr*, *Vörös-gyűr* (TMFN. 502–504, valamennyi Alsónyék település határában), továbbá *Babos-gyűr* (TMFN. 476), *Csákány-gyűr* (TMFN. 461), *Cselő-gyűr* (TMFN. 481), *Magos-gyűr* (*Magosgyüre-lap*) (TMFN. 483), *Szélesgyűr* (TMFN. 474), *Szénás-gyűr* (TMFN. 485), *Tálas-gyűr*, *Török Gergely-gyűr* (TMFN. 486), *Szőlős-gyűr* (TMFN. 498).

További ide vonható adatok Baranya megyéből: *Kecske-gyűr* (de szinonimája: *Kecske-gyűrű*, BMFN. 1: 570), *Kepe-gyűr* (BMFN. 2: 687); Zala megyéből: *Győr* ~ *Cserfa-gyűr* (ZMFN. 423), előtagként a *Győr-erdő* (ZMFN. 449, 579), *Győr-hegy* (ZMFN. 557), *Győr-mező* (ZMFN. 399), *Győr-völgy* (ZMFN. 143, 537); Vas megyéből: *Gyűr* (VMFN. 44), *Gyűr-hegy* (VMFN. 179), *Győr-szél* (VMFN. 486); Somogy megyéből: *Győr* ~ *Köles-győr* ~ *Köles-gyűr* (SMFN. 381); Győr–Moson–Sopron megye Győri járásából: *Gyűr* ~ *Gyürek* (GyMSFN. 2: 209), előtagként: *Gyűr alja* (GyMSFN. 2: 204), *Gyűr-hát* (GyMSFN. 2: 204, 209), *Gyűr-oldal* (GyMSFN. 2: 206, 209), *Gyűr-tető* (GyMSFN. 2: 204, 209).

¹⁰ Az adatok közlésében nem jelölöm a *gyűr* (~ *gyűr* ~ *győr* ~ *györ*) földrajzi köznevek magánhangzójának hosszúságát. Az adatok közé nem vettem fel azokat a helyneveket, amelyek *Győr* névrésze az adattárak szerint bizonyosan *Győr* városra vagy *Győr(i)* nevű tulajdonosra utal.

(A Győri járás adataival kapcsolatban megjegyzendő, hogy azok mindegyike két szomszédos település, Gyömöre és Kajárpéc határából, míg a Veszprém megyei adatok egy része a velük szintén szomszédos Lovászpatonáról származik.)

A magyar nyelvterület más területein gyűjtött névanyag (Bács-Kiskun, Győr–Moson–Sopron, Heves, Jász–Nagykun–Szolnok, Hajdú–Bihar, Komárom, Pest, Szabolcs–Szatmár megyék eddig kiadott köteteiben) nem tartalmaz olyan helyneveket, amelyeket a *gyűr* földrajzi köznévvvel kapcsolatba lehetne hozni. (Egyedüli kivételként talán a Fehérgyarmati járás bizonytalanul idevonható *Gyüre foka* adatát említhetjük, mellyel kapcsolatban KÁLNÁSI ÁRPÁD megjegyzi, hogy *Gyüre* nevűek nem élnek a közelében; SzSzMFN. 2: 454.)¹¹ Bárth M. János kérésre áttekintette a Szabó T. Attila által gyűjtött erdélyi névanyagból készített, mintegy 380.000 rekordból álló elektronikus adattárat (e helyen is köszönöm fáradozását), és a vizsgálat során egyetlen olyan helynevet sem talált, amelynek része lenne a *gyűr* köznévi vagy annak valamelyik hangváltozata.

Az eddig áttekintett adatok alapján úgy tűnik, hogy mindkét származtatási lehetőség elfogadható lehet: a *Győr* helynevek — pusztán hangalakjukat, jelentésüket tekintve — mind személynévi, mind közszoói alakra visszavezethetők. Annak mérlegelésében, hogy melyiket valószínűsíthetjük, részben nyelvi, részben nyelven kívüli tényezők vizsgálata lehet a segítségünkre.

A nyelvi támpontok közül elsőként azt érdemes áttekinteni, hogy milyen nyelvi, névrendszertani minták alapján jöhetnek létre ilyen helynevek. A személynévi eredet mellett szól a személynévből formáns nélkül keletkezett településnevek nagy gyakorisága, nem véletlen, hogy a bizonytalan etimológiájú neveket is gyakran igekeznek a kutatók hasonló hangalakú személynévekhez kötni. Arra viszont, hogy a személynév–helynév alaki egybeesése mögött ellentétes folyamat is húzódnak, más nevek mellett épp a *Győr* városnév kapcsán már MELICH is felhívta a figyelmet: „*Szolnok, Győr, Mosony* első sorban helynevek, s csak aztán személynévek. A mint ugyanis személynévből lesz helynév, ugyanúgy lehet fordított esetben is. S hogy valakinek a neve helynévből való legyen, elég, ha ott született, vagy övé lett a falu” (1906: 53). A legújabb szakirodalomban hasonló álláspontot képvisel TÓTH VALÉRIA is: az ómagyar kori személynévadási elemző monográfiájában külön fejezetben tárgyalta a helynévi alapszóból alakult személynéveket (2016: 143–158). Pusztán az alaki azonosság tehát aligha elegendő indok arra, hogy a helynevet személynévből vezessük le.

Még inkább érvényes ez a megállapítás a nemzetségnevek csoportjára: a közelmúltban TÓTH VALÉRIA járta körül a helynevek és a nemzetségnevek viszonyát. Eredetük szerint (és ezzel párhuzamosan kronológiailag) két fő csoportra

---

¹¹ BÍRÓ FERENC említi Körösladány helynevei között *Győrfölde* (régai adata: 1321/1896: *Gurfelde*) alakú nevet, ezt azonban a *György* személynévvvel hozza kapcsolatba a környékbeli *Györk ere, Györkeri* helynevek alapján (1999: 148).

bontotta a nemzetségevek állományát: a nemzetségek első rétegét az jellemzi, hogy „a nemzetségalapító ős nevéből származtatták magukat, így a nemzetségeveink egy tekintélyes hányada személynévi eredetű. (Sőt a magukra valamit is adó nemzetségek István-kori őssel büszkélkedtek.)” A nemzetségek későbbi hulláma, a várjobbágynemzetségek ugyanakkor nagyon gyakran már lakhelyük után nevezték el magukat (2014: 476, 493–494). A nemzetségevek ennek megfelelően eredetüket tekintve kétfélék lehetnek: személynévi, illetve helynévi eredetűek.¹² TÓTH VALÉRIA tipológiáját alapul véve lényegében kizárhatjuk azt, hogy a nemzetségek első generációjához tartozó Győr-nem a birtokuk centrumát képző várról, városról vette volna a nevét, noha a nevet személynévből eredeztető etimológiák általában utalnak a nemzetségnévvvel való kapcsolatra is.

Szintén nyelvi fogódzót jelenthetne a *Győr*-féle nevek képzett, illetve összetett változatainak vizsgálata. Egyes képzőelemek (pl. *-i*, *-d*) jellegzetes helynévmintákat alkotnak személynévhez kapcsolódva, azonban semmiképp sem kizárólagosakat. BÉNYEI ÁGNES a helynévképzőket vizsgálva ezekről a morféimák-ról azt állapította meg, hogy leggyakrabban személynévi (vagy más, birtokosra utaló) alapszóhoz kapcsolódnak (pl. *Álmosd*, *Péterd*; *Jánosi*, *Tamási*), de egyéb szavakhoz is járulhatnak, így ritkán ugyan, de akár földrajzi köznévhöz is (pl. *Lázd*, *Segéd* < *ség*; *Mályi*, *Parlagi*) (BÉNYEI 2012: 60–65, 80–83). A szakirodalomban pusztán személynévi eredetűnek minősített *Győrös*, *Győröd* stb. helynevek tehát névrendszertani akadályok nélkül levezethetők közszoj alaplól is.

Mint láttuk, a *Győr* névrész ritkán alkot a régiségben összetett, legalábbis a ránk maradt adatok tanúsága szerint. Ezekben a nevekben (*Szolgagyőr*, *Kisgyőr*, *Nagygyőr*, *Borsosgyőr*) alaprészként szerepel, megnevező funkcióban, megkülönböztető szerepű előtag mellett; ilyen szerepben mind személynévi, mind közszoj eredetű helynevek megjelenhetnek. Beszédes lehet viszont az, hogy előtagként a *Győr* csak olyan helynevekben fordul elő, amelyekben a *György* előtaggal váltakozik (ezekben a *Győr* alak vélhetően másodlagos), holott a birtokosra utaló személynév összetett nevekben tipikusan előtagként szerepel. A jelenkori mikronévi anyagban bőven van adatunk az előtagként szereplő *Győr* ~ *Gyűr* névrészre, ezek egy része a névtárak információi szerint *Győr* nevű hely közelségére vagy *Győr* nevű tulajdonosra utal, mások pedig (pl. a *Gyűr-tető*, *Gyűr-hát*-féle nevek) arra, hogy a denotátum egy *Győr* ~ *Gyűr* nevű hely része.

A funkcionális és névszerkezeti modellek tehát mindkét magyarázati lehetőséget megengedik, a gyakoriságuk alapján talán inkább a személynévi eredetet valószínűsítik, de nem egyértelműen.

A mai névanyag áttekintése irányítja rá a figyelmet a *győr* ~ *gyűr* névrészek magánhangzójának minőségére. Az okleveles források ide vonható adatai he-

---

¹² Kronológiai különbségtétel nélkül ugyanezt a tipológiai felosztást ismerteti BENKŐ LORÁND is (2009: 81–82).

lyesírás-történeti okok miatt ezt a különbséget nem mutatják, a jelenkori néválomány viszont azt láttatja, hogy a településnevek egyértelműen *ő-t* tartalmaznak, a mikronevek döntően *ű-t*, de nem kizárólagosan: egyes helyneveket csak *ő-s* (*ö-s*) variánsban rögzítettek a gyűjtők (pl. *Győr*, VeMFN. 1: 108, *Győr-hegy*, ZMFN. 557), másokat változatokként is (*Gyűri-dűlő* ~ *Győri-dűlő*, VeMFN. 4: 379; *Győr* ~ *Cserfa-gyűr*, ZMFN. 423) a leggyakoribbnak tűnő *ű* (*ü*)-s variánsok mellett. Nehéz megítélni, hogy ennek a megfelelésnek lehet-e etimológiai oka: SZŐKE BÉLA az idézett vizsgálatában a *győr*, *gyűr* formákat ugyanannak a köznévnak a változataiként értékeli (1953). Ha a településnevek egykori formájában is élhetett a magánhangzók váltakozása, azt elmoshatta akár a későbbi sztenderdizációjuk is.

A nyelvi vizsgálati szempontok között érdemes a névföldrajz aspektusát is felidézni: láthattuk, hogy a *gyűr* ~ *győr* földrajzi köznévi használata viszonylag jól körülhatárolható területre korlátozódik (a magyar nyelvterület nyugati, esetleg északi részére), ugyanakkor ilyen alakú helynevek — ha nem is nagy számban — adathozhatóak a nyelvterület keleti részén is (Bihar, Kraszna, Szabolcs, Szatmár, Temes vármegyékben). Ezekben a vidékeken tehát inkább a *Győr* helynevek személynévi eredetét valószínűsíthetjük (a régi adatok egyes esetekben tükrözik is a *Győr* : *György* váltakozást), maga a területi kötöttség viszont arra figyelmeztet, hogy bár alakilag egybeesnek, nemigen lehet homogén etimológiai csoportként kezelni a fentebb felsorolt településneveket.

A nevek származtatásában a nyelvészeti jellegük mellett nyelven kívüli tényezőkre is figyelemmel kell lennünk, *Győr* város nevét a korábbiakban jórészt ilyen megfontolások miatt tekintették személynévi eredetűnek. Az általánosan elfogadott elképzelés szerint egy német vitéz, Győr lovag szolgálatai fejében kapta meg Szent Istvántól Győr várát a körülötte fekvő birtokokkal, és ő tekinthető a Győr-nemzetség őseinek is. Szintén gyakran előfordul a magyarázatokban, hogy ez a bizonyos Győr a vár, illetve a megye első ispánja lehetett (pl. KRISTÓ 1988: 264, GYÖRFFY 1977: 276). Írásos bizonyíték erre nincs, egyedül a Zselicszentjakabi alapítólevél utal a Győr-nembeli Győrrre mint a monostort alapító Ottó ispán apjára (+1061/1257: Ego Ottho [filius *Gewr* de genere *Gewr*] Simigiensis [comitatus] comes, DHA 1: 171). Magát a lovagot további adatok híján nem sikerült azonosítani, így a várhoz (s vele együtt a helynévhez) való viszonyáról is inkább csak spekulációk születtek, leginkább a Csanád-történet analógiájára építve: „Ha pedig a *Csanád vár* — *Csanád-nemzetség* — *Csanádi püspökség* párhuzamossága irányadó, akkor a *Győr vár* — *Győr-nemzetség* — *győri püspökség* analógiája valószínűvé teszi azt a feltevést, hogy a Rába menti tartomány államalapítás kori urának azt a német Győr lovagot tekintsük, akinek utódai a lébényi monostort építették” (GYÖRFFY 1977: 176; vö. még Gy. 4:

138).¹³ Az ispáni várak neveit legutóbb KOVÁCS HELGA tekintette át nagy alapossággal (2017): tanulmányában több mint kéttucatnyi várnevet említ, amelyekkel kapcsolatban több-kevesebb bizonyossággal felvetődött, hogy első ispánjáról kaphatta nevét, ám ezek közül csupán egyet, *Hont* várának nevét tekinti bizonyíthatóan ispánnévi eredetűnek. A többi, személynévi eredetű várnévvel (köztük a *Győr* névvel) kapcsolatban úgy véli, hogy „adatok híján [...] csak annyit állíthatunk, hogy valamely, a vár szempontjából fontos, bizonyára tekintélyes személy neve vonódott át a vár megjelölésére” (2017: 32).

A Győr nemzetség történetét C. TÓTH NORBERT tárta fel nagy alapossággal. A nemzetség kialakulásával, vele együtt a vár, a püspökség és a megye nevének keletkezésével kapcsolatban elfogadja GYÖRFFY véleményét, bár megjegyzi, hogy még az is lehet, hogy Ottó nem volt Győr fia, mert az oklevél „*filius Gewr de genere Gewr*” adata későbbi interpoláció eredménye. Viszont „a nemzetség története szempontjából teljességgel másodlagos e kérdés, hiszen e tekintetben úgyis a nemzetségi tudat számított” (2001: 54–55). Hozzátehetjük: nem másodlagos azonban a helynév története szempontjából, hiszen nagyban támogatná a személynévi etimológiát, ha ténylegesen létező birtokoshoz tudnánk kötni a névadást. Tovább bizonytalanítja ezt az elképzelést, hogy a középkori krónikák a Győr-nemet a német Pottól származtatják (C. TÓTH i. m. 53, MÁLYUSZ 1971: 75–76), míg történészeink részint Győr lovagtól (GYÖRFFY például az idézett munkáiban, KRISTÓ 1988: 264), részint viszont a zselicszentjakabi alapító Ottótól (pl. KRISTÓ 1999: 117). Nehezíti a tisztánlátást az is, hogy a nemzetségek korai történetéről lényegében semmit nem tudunk: hiteles oklevélben előforduló adatok csak a 13. század elejétől vannak a nemzetségekre, ekkorra viszont már — az adatok tanúsága szerint — kialakult rendszere van ennek a névviselési formának (vö. TÓTH V. 2014: 477–482).

A helynevek eredetét vizsgálva általában nem vagyunk tekintettel az alapjául szolgáló személynév származására, hiszen egyrészt bármilyen nemzetiségű névadóról el lehetett nevezni személynévi névadással települést a régiségben, másrészt pedig a személynév eredete sem feltétlenül utal a viselője nyelvi, etnikai hovatartozására. Ebben az esetben azonban talán mégsem érdektelen röviden azt is áttekinteni, hogy milyen eredetű lehet az esetleges személynévi alapszó.

---

¹³ GYÖRFFY egyébként ugyanitt — *Győr* nevének kialakulását bizonyítottan véve — Veszprém, majd Szolnok nevének eredetét is *Győr* példájával támasztja alá: „a Szent István kori megyeközpontokat általában első ispánjukról nevezték el [...] [Veszprém] olyanféle, több megyére kiterjedő *dux*i méltóságot kapott, mint Csanád, Győr és Orci” (1977: 276); „Hogy [...] *Szolnok* vár nevét csakugyan e Szolnok főúrról kapta, bizonyítja, hogy Szolnok leszármazottai, a Szolnok-nembeliek Szolnok megyében, a vár körül birtokoltak, ugyanúgy, mint [...] a Győr-nembeliek Győr [...] vár közelében” (i. m. 331).

C. TÓTH összefoglalása alapján úgy tűnik, a krónikák általában egyetértenek abban, hogy a nemzetség névadója német származású volt, a történészek véleménye azonban korántsem ilyen egységes: míg GYÖRFFY, KRISTÓ és FÜGEDI német eredetűnek tartja a nemzetséget, addig MÁLYUSZ és KARÁCSONYI tősgyökeres magyarnak (C. TÓTH 2001: 53–54).

Magának a *Győr* személynévnek a származtatása sem egyértelmű: PAIS DEZSŐ 1927-ben még a magyar *Győ* helynév „alapelemére” vezeti vissza egy sor más személynévvel együtt, így a *Dér*, *Dőr*, *Győd*, *Gyejcsa* ~ *Décse*, *Dés*, *Dezső* személynévvel (1927: 507), később azonban ezt az elképzelést már nem látja bizonyítottnak: „A *Győr*-ről és a *Dér*-ről mint a szóban forgó *Győ* alapszó magyar *-r* képzős származékáról vagy általában mint magyar *-r* képzős alakulatról ez idő szerint erős fenntartással mernék csak nyilatkozni” (1957: 179). Ugyanekkor viszont az *-r* képző tárgyalása során MELICH a *Győr* nemzetségnevet a *Győ* személynév származékaként vezeti le (1957: 178). A *Győ* (*Gyëü) nevet NÉMETH GYULA török méltóságjelölő szóból származtatja, és PAIS nyomán hozza kapcsolatba a *Győr* személynévvel (1928: 149). A *Győr* személynév eredetése kapcsán tudomásom szerint egyedül MEZŐ ANDRÁS és NÉMETH PÉTER monográfiájában merül fel a német nyelv szerepe a Szabolcs megyei *Győröcske* megfejtésében: úgy vélik, hogy a *Győr* személynév a *György* rövidült alakja, amely pedig német közvetítéssel került a magyarba, végső forrása a latin *Georgius* (MEZŐ–NÉMETH 1972: 50).¹⁴

Úgy tűnik, a név kutatói a személynévet alapvetően magyar, esetleg török eredetűnek gondolják. Ennek azért van jelentősége a hely névadója szempontjából is, mert elég nehéz elképzelni, hogy egy német lovag eleve magyar nevet viselt, vagy pedig itt megtelepülve pogány nevet kapott volna. Ebben a korszakban ennek épp a fordítottja lenne várható: a kereszténység felvételével inkább a pogány neveket cserélik keresztény névre, mint ahogy az például I. István esetében is ismeretes. HÓMAN BÁLINT — MÁLYUSZ ELEMÉR szerint „merész fantáziával” (1971: 77) — igyekszik ezt az ellentmondást feloldani: Gyórt II. Aribó német örgróffal azonosítja, nevééről pedig feltételezi: „Ez a tősgyökeres magyar személynév nem egyéb az *Aribo* vagy *Arbo* névnek tudákos etymológiával — a magyar *Győr* város latin *Arabo* nevének hatása alatt — készült fordításánál”¹⁵

¹⁴ A név magánhangzójának nyúlását a *Győr*, *Diósgyőr* analógiájának tulajdonítják, ebből viszont én arra következtetek, hogy ezeket nem a *György* > *Győr* személynévből vezetik le.

¹⁵ Hasonlóan „merész fantáziával” oldja fel HÓMAN azt a dilemmát is, hogy Ottó vagy Pot lehet-e a nemzetség őse: úgy véli, hogy a kettő ugyanaz a személy, Aribó testvére, Potho comes, „az *Otho* név mindenesetre a XI. sz. Gesta valamelyik folytatójának tollán létrejött szövegromlás a krónika más helyén is említett *Potho* (*Poth*) helyett”. Ottó nevének a zselicszentjakabi oklevélben való felbukkanását pedig így magyarázza: „Az idézett oklevél dátuma hibás s egészében gyanús. Nyilván a krónika értesítése alapján készült, talán egy XI. századi oklevél formuláinak

(1923: 73). Azaz: azért nevezték el Aribót a városról *Győr*-nek, mert az *Aribo* név hasonlított a város régi *Arabo* nevére. HÓMAN magyarázata MELICHnek azt a már idézett elképzelését támogatja, hogy a *Győr* városnév esetében nem személynév > helynév, hanem épp ellenkezőleg, helynév > személynév folyamattal kell számolnunk. Ha HÓMANNak igaza lenne, annyit bizonyosan állíthatnánk, hogy erről a Győr nevű grófról a vár nem kaphatta a nevét, mert ő csak 1054-ben érkezett Magyarországra (HÓMAN i. m. 72), a város neve pedig már 1009-ben megjelenik a Pécsi püspökség alapítólevelének keltezésében.

A történelmi vélemények összevetése alapján úgy tűnik, hogy nem lehet egyértelműen azonosítani a vár, illetve város névadóját. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ne lehetne személynévi eredetű a helynév, de azzal, hogy a névadó személy nem ismert, nyitva áll a lehetőség egyéb (ez esetben közsői) etimológiák felé is.

A földrajzi köznévi származtatás mellett ugyancsak szólhatnak nyelven kívüli érvek: SZÓKE BÉLA a *Győr* nevű helyek közül a legjelentősebbeket, Gyórt, Diósgyórt és Szolnogyórt olyanként írja le, amelyeket a *gyűr* földrajzi köznévi jellemezhet, vagyis vizek védte, vizenyős talajból kialakult várként, településként (1953: 203). Ismereteim szerint ilyen lehetett Kisgyőr egykori földvára is. A mai mikronevek jelentős része ugyanakkor a névtárak jelzései alapján sík területet jelöl, igaz, ezt részben magyarázhatja az is, hogy az egykori kiemelkedések a tagosítások, összszántások áldozatául estek az adatok felvételét megelőző évtizedekben.

Mindezek alapján pedig véleményem szerint egyik magyarázatot sem lehet nagy biztonsággal valószínűsíteni, de elvetni sem. Az azonban kitűnik, hogy a személynévből kiinduló magyarázat nem annyira egyértelmű megoldás, mint ahogyan az az eddigi kutatásokban megjelent. Nagy valószínűséggel tételezhető fel az is, hogy a *Győr*-féle helynevek csak alakilag esnek egybe, etimológiailag azonban nem alkotnak egynemű csoportot. Bármelyik magyarázat is legyen helytálló, a *Győr* helynevek, így a Pécsi püspökség alapítólevelének latin adata mögött rejlő vulgáris névalak magyar eredetéhez nem férhet kétség.

Irodalom

- ANREITER, PETER 2001. *Die vorrömischen Namen Pannoniens*. Budapest, Archeolingua.
- ÁSZ. = FEHÉRTÓI KATALIN 2004. *Árpád-kori személynévtár. 1000–1301*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

---

felhasználásával” (i. h.). Ennek az azonosításnak a bizonytalanságaira KUMOROVITZ hívja fel a figyelmet (1964: 49–50).

- BENKŐ LORÁND 1996. Anonymus élő nyelvi forrásai. In: KOVÁCS LÁSZLÓ–VESZPÉREMY LÁSZLÓ szerk. *A honfoglaláskor írott forrásai*. Budapest, Balassi Kiadó. 221–247.
- BENKŐ LORÁND 1998. *Név és történelem. Tanulmányok az Árpád-korról*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- BENKŐ LORÁND 2003. *Beszélnek a múlt nevei. Tanulmányok az Árpád-kori tulajdonnevekről*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- BENKŐ LORÁND 2009. *A Szovárd-kérdés. Fejezetek egy ómagyar nemzetség történetéből*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- BÉNYEI ÁGNES 2012. *Helynévképzés a magyarban*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 26. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- BÉNYEI ÁGNES–PETHŐ GERGELY 1998. *Az Árpád-kori Győr vármegye településneveinek nyelvészeti elemzése*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 2. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- BICHLMEIER, HARALD 2016. Néhány megjegyzés a pannóniai víznevek legrégebbi rétegéhez I. *Sáva/Száva/Save*. *Névtani Értesítő* 38: 131–142.
- BÍRÓ FERENC 1999. *Körösladány helynevei*. Eger, Líceum Kiadó.
- BMFN. = PESTI JÁNOS szerk. 1982. *Baranya megye földrajzi nevei I–II*. Pécs, Baranya Megyei Levéltár.
- Cs. = CSÁNKI DEZSŐ 1890–1913. *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I–III., V*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- DHA. = GYÖRFFY GYÖRGY szerk. 1992. *Diplomata Hungariae Antiquissima. Vol. I*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- EH. = SZABÓ M. ATTILA 2003. *Erdély, Bánság és Partium történeti és közigazgatási helynévtára I–II*. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó.
- EWUng. = *Etymologisches Wörterbuch Ungarischen I–II*. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1993–1995.
- FARAGÓ SÁNDOR 2015. Az eltűnt Fok-folyó nyomában. *Élet és Tudomány* 2015/12: 358–361.
- FKnT. = BÁBA BARBARA–NEMES MAGDOLNA 2014. *Magyar földrajzi köznevek tára*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 32. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- FNESz. = KISS LAJOS 1988. *Földrajzi nevek etimológiai szótára I–II*. Negyedik, bővített és javított kiadás. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- FUTAKY ISTVÁN 2001. *Nyelvtörténeti vizsgálatok a Kárpát-medencei avar–magyar kapcsolatok kérdéséhez*. Budapest, Universitas Kiadó.
- Gy. = GYÖRFFY GYÖRGY 1963–1998. *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I–IV*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- GyMSFN. 2. = UNTI MÁRIA–VARGA JÓZSEFNÉ szerk. 2009. *Győr–Moson–Sopron megye földrajzi nevei 2. A Győri járás*. Győr, Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar.
- GYÓNI MÁTYÁS 1943. *A magyar nyelv görög feljegyzéses szórványai*. Budapest, Kir. M. Pázmány Péter Tudományegyetem Görög Filológiai Intézet.

- GYÖRFFY ERZSÉBET 2011. *Korai ómagyar kori folyóvíznevek*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 20. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- GYÖRFFY GYÖRGY 1970. A helynevek és a történettudomány. In: KÁZMÉR MIKLÓS–VÉGH JÓZSEF szerk. *Névtudományi előadások. II. Névtudományi konferencia. Budapest, 1969*. Nyelvtudományi Értekezések 70. Budapest, Akadémiai Kiadó. 196–200.
- GYÖRFFY GYÖRGY 1977. *István király és műve*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- GYÖRFFY GYÖRGY 1997. Az avarok nyelve. In: KOVÁCS LÁSZLÓ–VESZPRÉMI LÁSZLÓ szerk. *Honfoglalás és nyelvészet*. Budapest, Balassi Kiadó.
- HA. 1–4. = HOFFMANN ISTVÁN–RÁCZ ANITA–TÓTH VALÉRIA 1997, 1999, 2012, 2017. *Helynévtörténeti adatok a korai ómagyar korból. 1. Abauj–Csongrád vármegye. 2. Doboka–Győr vármegye. 3. Heves–Küküllő vármegye. 4. Liptó–Pilis vármegye*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- HOFFMANN ISTVÁN 2004. Az oklevelek helynévi szórványainak nyelvi háttéréről. *Helynévtörténeti Tanulmányok 1*: 9–61.
- HOFFMANN ISTVÁN 2010a. Dél-dunántúli helynevek a pécsi püspökség alapítólevelében. In: NÉMETH MIKLÓS–SINKOVICS BALÁZS szerk. *Tanulmányok Szabó József 70. születésnapjára*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék. 77–82.
- HOFFMANN ISTVÁN 2010b. *A Tihanyi alapítólevél mint helynévtörténeti forrás*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 16. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- HOFFMANN ISTVÁN 2010c. Víznevek a Kárpát-medencében: hidak nyelvek és kultúrák között. In: BARTHA ELEK–KEMÉNYFI RÓBERT–LAJOS VERONIKA szerk. *A víz kultúrája*. Debrecen, Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék. 209–220.
- HOFFMANN ISTVÁN 2011. Dunaföldvár régi *Zemony* nevééről. In: CSISZÁR GÁBOR–DARVAS ANIKÓ szerk. *Klárisok. Tanulmánykötet Korompay Klára tiszteletére*. Budapest, Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék. 155–161.
- HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA 2016. A nyelvi és az etnikai rekonstrukció kérdései a 11. századi Kárpát-medencében. *Századok 150*: 257–318.
- HÓMAN BÁLINT 1923. X. és XI. századi történeti elemek a Nibelungénekekben. *Egyetemes Philológiai Közlöny 47*: 44–78.
- JAKÓ ZSIGMOND 1940. *Bihar megye a török pusztítás előtt*. Település- és Népiségtörténeti Értekezések 5. Budapest.
- KÁLMÁN BÉLA 1989. *A nevek világa*. Negyedik, átdolgozott kiadás. Debrecen, Csokonai Kiadó.
- KISS GÁBOR–ZÁGORHIDI CZIGÁNY BALÁZS 2006. Egy mikrotáj történeti helynévanyaga. Vasvár keleti határa az Árpád-korban. *Helynévtörténeti Tanulmányok 2*: 129–157.
- KISS LAJOS 1982. Régi földrajzi nevek, régi térképek. *Magyar Nyelvőr 106*: 477–483.
- KISS LAJOS 1992. A magyarság legkorábbi nyomai a Délvidék helységneveiben. *Magyar Nyelv 88*: 410–421.

- KMHsz. = HOFFMANN ISTVÁN szerk. 2005. *Korai magyar helynévszótár 1000–1350. I. Abaúj–Csongrád vármegye*. A Magyar Névtudományi Kiadványai 10. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- KOSZTA LÁSZLÓ 2009. A püspökség alapítása. In: FEDELES TAMÁS–SARBAK GÁBOR–SÜMEGI JÓZSEF szerk. *A Pécsi Egyházmegye története I. A középkor évszázadai (1009–1543)*. Pécs, Fény Kft. 13–42.
- KOVÁCS ÉVA 2015. *A Tihanyi összeírás mint helynévtörténeti forrás*. A Magyar Névtudományi Kiadványai 34. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- KOVÁCS HELGA 2015. A várnév mint helynévfajta. *Magyar Nyelvjárások* 53: 107–119.
- KOVÁCS HELGA 2017. Az ispáni várak neveinek névtani vizsgálata. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 13: 7–60.
- KRISTÓ GYULA 1988. *A vármegyék kialakulása Magyarországon*. Budapest, Magvető.
- KRISTÓ GYULA 1999. *A tizenegyedik század története*. Budapest, Pannonica Kiadó.
- KRISTÓ GYULA 2000. Magyarország népei Szent István korában. *Századok* 134: 3–44.
- KUMOROVITZ L. BERNÁT 1964. A zselicszentjakabi alapítólevél 1061-ből („Pest” legkorábbi említése). In: TARJÁNYI SÁNDOR szerk. *Tanulmányok Budapest múltjából* 16. Budapest. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata. 43–83.
- LIGETI LAJOS 1986. *A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád-korban*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- MÁLYUSZ ELEMÉR 1971. *Az V. István-kori gesta*. Értekezések a történeti tudományok köréből 58. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- MELICH JÁNOS 1906. Adatok hazánk honfoglaláskori s X–XII. századi helyneveinek értelmezéséhez. *Magyar Nyelv* 2: 49–58, 97–106.
- MELICH JÁNOS 1925–1929. *A honfoglaláskori Magyarország*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- MELICH JÁNOS 1957. A denominális -r képző. *Magyar Nyelv* 53: 177–178.
- MEZŐ ANDRÁS–NÉMETH PÉTER 1972. *Szabolcs-Szatmár megye történeti-etimológiai helynévtára*. Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár Megyei Tanács.
- MIKOS JÓZSEF 1935. A székesfehérvári keresztetek 1193. évi oklevele mint magyar nyelvemlék. *Magyar Nyelv* 31: 152–167.
- NÉMETH GYULA 1928. Géza. *Magyar Nyelv* 24: 147–151.
- NÉMETH PÉTER 2008. *A középkori Szatmár megye települései a XV. század elejéig*. A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Kiadványai 60. Nyíregyháza.
- OKLSZ. = SZAMOTA ISTVÁN–ZOLNAI GYULA 1902–1906. *Magyar oklevél-szótár. Pótlék a Magyar Nyelvtörténeti Szótárhoz*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- PAIS DEZSŐ 1914. „Sok” mint falunévképző. *Magyar Nyelv* 10: 255–259.
- PAIS DEZSŐ 1926. *Magyar Anonymus. Béla király jegyzőjének könyve a magyarok cselekedeteiről*. Budapest, Magyar Irodalmi Társaság.
- PAIS DEZSŐ 1927. *Bő*. *Magyar Nyelv* 23: 502–508.

- PAIS DEZSŐ 1957. A denominális -r képző. *Magyar Nyelv* 53: 178–179.
- PITI FERENC 1999. A pécsi püspökség alapítólevele. In: KRISTÓ GYULA szerk. *Az államalapítás korának írott forrásai*. Szeged, Szegedi Középkorász Műhely. 92–94.
- PÓCZOS RITA 2001. *Az Árpád-kori Borsod és Bodrog vármegye településneveinek nyelvészeti elemzése*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 5. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- PÓCZOS RITA 2015. A Pécsi püspökség alapítólevelének helynévi szórványai: *Lupa, Kapos*. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 11: 69–84.
- RÁCZ ANITA 2007. *A régi Bihar vármegye településneveinek történeti-etimológiai szótára*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 12. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- RESZEGI KATALIN 2011. *Hegyevek a középkori Magyarországon*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 21. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- SCHWING JÓZSEF 2009. *Pécs város nevei*. Neuhofen.
- SMFN. = PAPP LÁSZLÓ–VÉGH JÓZSEF szerk. 1974. *Somogy megye földrajzi nevei*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- ŠMILAUER, VLADIMÍR 1970. *Příručka Slovanské Toponomastiky. Handbuch des slawischen Toponomastik*. Praha, Academia.
- SZEGFŰ MÁRIA 1991. A névszóképzés. In: BENKŐ LORÁND szerk. *A magyar nyelv történeti nyelvtana. I. A korai ómagyar kor és előzményei*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 188–255.
- SZENTGYÖRGYI RUDOLF 2010. Helynevek beillesztése korai latin nyelvű okleveleink szövegébe. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 5: 33–45.
- SZENTGYÖRGYI RUDOLF 2011. A Tihanyi alapítólevél két vízrajzi nevéről. In: BÁRTH M. JÁNOS–TÓTH ÁLMOS szerk. *Karszt, történelem, helynevek. Köszöntők és tanulmányok a 88 éves Dénes György tiszteletére*. Budapest, Meteor Természetbarátok Turista Egyesülete. 259–262.
- SZENTGYÖRGYI RUDOLF 2012. A tihanyi alapítólevél *Lupa* szórványáról. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 8: 7–36.
- SZENTGYÖRGYI RUDOLF 2014. *A tihanyi apátság alapítólevele 1. Az alapítólevél szövege, diplomatikai és nyelvi leírása*. Budapest, ELTE, Eötvös Kiadó.
- SZENTPÉTERY IMRE 1938. Szent István király oklevelei. In: SERÉDI JUSZTINIÁN szerk. *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján I–III*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia. II, 133–202.
- SZŐKE BÉLA 1953. *Győr*. *Magyar Nyelv* 49: 202–203.
- SZŐKE MELINDA 2008. Régi helyneveink latinizálása. In: BÖLCSKEI ANDREA–N. CSÁSZI ILDIKÓ szerk. *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem BTK Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.
- SZŐKE MELINDA 2013. A latin szöveg és helynévi szórvány kapcsolata. Különös tekintettel a garamszentbenedeki apátság alapítólevelének latinizáló helyneveire. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 9: 57–76.

- SZŐKE MELINDA 2015. *A garamszentbenedeki apátság alapítólevelének nyelvtörténeti vizsgálata*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 33. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- SzSzMFN. 2. = KÁLNÁSI ÁRPÁD 1984. *A Fehérgyarmati járás földrajzi nevei*. Szabolcs-Szatmár megye földrajzi nevei 2. Debrecen, A Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.
- SzSzMFN. 4. = KÁLNÁSI ÁRPÁD 1989. *A Mátészalkai járás földrajzi nevei*. Szabolcs-Szatmár megye földrajzi nevei 4. Debrecen, A Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.
- TAFEL, KARIN 2009. *Slavische Interkomprehension: Eine Einführung*. Tübingen, Gunter Narr Verlag.
- TAGÁNYI KÁROLY 1882. *Szolgagyőr*. *Századok* 16: 312–323, 388–398.
- TESz. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I–III*. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967–1976.
- TMFN. = ÖRDÖG FERENC–VÉGH JÓZSEF szerk. 1981. *Tolna megye földrajzi nevei*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- H. TÓTH IMRE 1996. *Bevezetés a szláv nyelvtudományba*. Szeged, JATEPress.
- C. TÓTH NORBERT 2001. A Győr-nemzetség az Árpád-korban. In: NEUMANN TIBOR szerk. *Tanulmányok a középkorról*. *Analecta Mediaevalia* 1. Budapest–Piliscsaba, Argumentum Kiadó–Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar. 53–72.
- TÓTH VALÉRIA 2001. *Az Árpád-kori Abauj és Bars vármegye helyneveinek történeti-etimológiai szótára*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 4. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- TÓTH VALÉRIA 2014. Szempontok a 13–14. századi nemzetségnevek értékeléséhez. *Századok* 148: 471–494.
- TÓTH VALÉRIA 2016. *Személynévadás és személynévhasználat az ómagyar korban*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 38. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- UDOLPH, JÜRGEN 1979. *Studien zu slavischen Gewässernamen und Gewässerbezeichnungen. Ein Beitrag zur Frage nach der Urheimat der Slaven*. Heidelberg, Carl Winter Universitätsverlag.
- UDOLPH, JÜRGEN 2007. Alteuropa in Kroatien: Der Name der Sava/Save. *Folia Onomastica Croatica* 12–13: 523–548.
- VÁCZY PÉTER 1963. A II. Várostörténeti Konferencia. *Századok* 97: 1426.
- VeMFN. 1. = BALOGH LAJOS–ÖRDÖG FERENC szerk. 1982. *Veszprém megye földrajzi nevei I. A Tapolcai járás*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 156. Budapest.
- VeMFN. 2. = BALOGH LAJOS–ÖRDÖG FERENC szerk. 1987. *Veszprém megye földrajzi nevei II. A Pápai járás*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 171. Budapest.
- VeMFN. 3. = BALOGH LAJOS–ÖRDÖG FERENC szerk. 1991. *Veszprém megye földrajzi nevei III. Az Ajkai járás*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 192. Budapest.

- VeMFN. 4. = BALOGH LAJOS–ÖRDÖG FERENC–VARGA MÁRIA. szerk. 2000. *Veszprém megye földrajzi nevei IV. A Veszprémi járás*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 194. Budapest.
- VHL. = ILA BÁLINT–KOVACSICS JÓZSEF szerk. 1964. *Veszprém megye helytörténeti lexikona*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- VMFN. = BALOGH LAJOS–VÉGH JÓZSEF szerk. 1982. *Vas megye földrajzi nevei*. Szombathely, Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága.
- WOT. = RÓNA-TAS ANDRÁS–BERTA ÁRPÁD 2011. *West Old Turkic. Turkic loan-words in Hungarian*. Wiesbaden, Harrassowitz Verlag.
- Z. = NAGY IMRE–NAGY IVÁN–VÉGHÉLY DEZSŐ–KAMMERER ERNŐ–LUKCSICS PÁL szerk. 1871–1931. *A zichi és vásonekeői gróf Zichy-család idős ágának okmánytára I–XII*. Pest, majd Budapest, Magyar Történelmi Társulat.
- ZELLIGER ERZSÉBET 2008. Opponensi vélemény [Hoffmann István akadémiai doktori értekezéséről]. *Névtani Értesítő* 30: 243–247.
- ZMFN. = PAPP LÁSZLÓ–VÉGH JÓZSEF szerk. 1964. *Zala megye földrajzi nevei*. Zalaegerszeg, Zala Megye Tanácsának Végrehajtó Bizottsága.
- ZML. 9. = *Zala megye helytörténeti lexikona*. Kézírtos regesztagyűjtemény.
URL.: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZALM_HI_09/?pg=0&layout=s

Remnants in the Foundation Charter of the Bishopric of Pécs: *Ozora*, *Győr*

The paper studies two remnants of the Foundation Charter of the Bishopric of Pécs, the *Ozora* and *Győr* toponyms from an etymological perspective.

There is no scholarly consensus regarding the referent of the *Ozora* remnant. The record may, on the one hand, be the first occurrence of the name of the settlement but it might also refer to the former, presumed name of the stream flowing next to it (today called Sió). Due to the broader context, this latter option is more probable. There are also several possibilities in terms of the origin of the name: FNESz. originates it from a Slavic personal name and considers it a result of Slavic name-giving. In consideration of the personal name records of more recent data stores, however, it is just as likely for it to originate from name-giving based on a Hungarian personal name. From a formal and especially semantic perspective one might also assume that the name (especially if the hydronym is considered primary) may be connected to the Slavic **ezer-*, **ezor-*, **ozor-* ‘marsh, lake’ common word, this theory is, however, made weaker by the lack of adequate analogies in the Hungarian language area.

Thus due to the various theories on its origin, we cannot be certain about the linguistic and ethnic background of the name givers and the same applies to the name users as well. In case the toponym (hydronym) originates from the Slavic **ozor(o)* common noun, the name form recorded in the charter was formed with vowel harmony association, which clearly indicates Hungarian name use. However, irrespective whether the toponym was created from the derived form of a Slavic or Hungarian personal name, we cannot identify such formal properties that would directly refer to the name users.

The *Jaur yana* record of the charter is the Latinized version of the Hungarian *Győr* toponym. There have been two main trends regarding the description of the origin of the name. The majority of the explanations associated the name of the place with the richly recorded *Győr* personal name (or genus name), while others did so with the Hungarian *gyűr* geographical common word. The detailed review of the *Győr*-type names recorded in Hungary indicates that none of the explanations can be ascertained with great certainty or discarded in the etymological study of the name of the town of Győr. It is clear, however, that the explanation based on the personal name is not such a straightforward solution as it has been presented in research published so far. It may also be presumed with great certainty that the *Győr*-type toponyms resemble each other only in their form, while etymologically they do not make up a homogeneous group. Whichever explanation is accurate, however, there is no question about the Hungarian origin of the vulgar name form behind the *Győr* toponyms, and as such behind the Latin record in the Foundation Charter of the Bishopric of Pécs.